

УДК 327.6003

ҚЫТАЙ МЕН ТАЙВАНЬ АРАСЫНДАҒЫ ШИЕЛЕНІСІ

Тулесова Майра Рашидқызы

tulermaira@gmail.com

Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс студенті, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші - Джумадилова Г.М.

Бұл мақалада Қытай мен Тайвань мемлекеттері арасындағы шиеленістің басталуы, дамуы туралы жазылған. Бүгінде осы шиеленістің жағдайы қандай қиындықтар туғызып отыр мәселесі де қарастырылған. Осы шиеленіс АҚШ пен Қытай арасындағы соғысты

бастау мүмкіндігі көрсетілген. Яғни, оған қандай себептер бар екенін мақалада атап көрсетілген.

1949 жылдан бастап Тәуелсіз Тайвань Қытайдың қол астында болды. Бірақ Пекин аралды өз аумағының бір бөлігі деп есептейді. Пекин Тайваньды материкпен "қайта қосуға" бар күшін салатынына уәде берді. Өзінің демократиялық жолмен сайланған үкіметі бар және 23 миллион халқы бар Тайваньда саяси көшбасшылар Аралдың мәртебесі мен материкпен қарым-қатынасы туралы әртүрлі көзқарастарға ие. Цай Инвен 2016 жылы Тайвань президенті болып сайланғаннан кейін екі ел арасындағы шиеленіс күшейе түсті. Бүгінгі таңда Тайваньды тек 17 кішкентай мемлекеттер мойындады.

Қытай Тайваньды қорқытуда қарулы қақтығыс емес, әртүрлі мәжбүрлеу тактикасын қолданады. 2016 жылы Цай Инвен сайланғаннан кейін ол бұл әрекеттерді күшейтті. Олардың мақсаты – Тайваньды бейтараптандыру және Арал тұрғындарын материкпен қайта қосылу ең жақсы нұсқа деп тұжырымдауға мәжбүр ету. Осы мақсатта Қытай Тайвань аймағында және оның айналасында бомбалаушыларды, жойғыштарды және ПЛА бақылау ұшақтарын патрульдеу жиілігі мен ауқымын арттырды. Ол өзінің әскери кемелері мен тасымалдаушыларын Тайвань бұғазы арқылы күш көрсету ретінде көбірек жүргізуде.

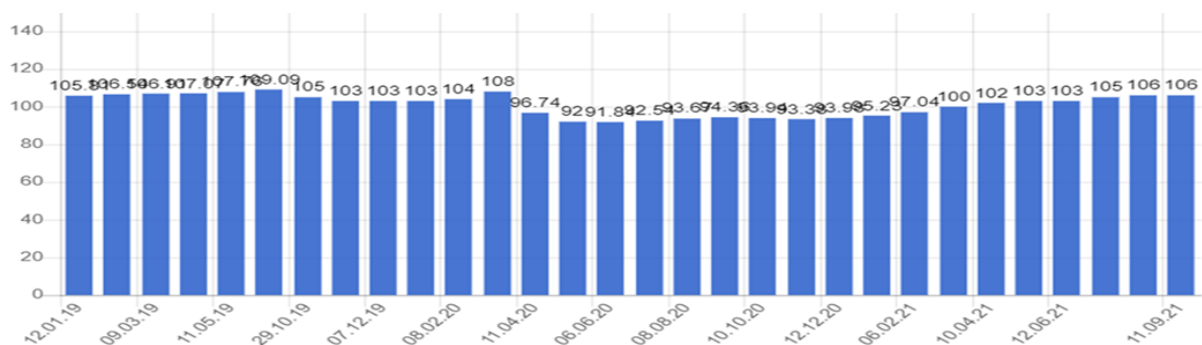
Сурет 1. Қытай мен Тайвань шекарасы [1]

Тайвань Қытай Күн сайын мемлекеттік органдарға мыңдаған кибершабуыл жасайды деуде. Ал соңғы жылдары бұл шабуылдар жиілеп кетті. Пекин Тайваньға қысым көрсету үшін әскери емес құралдарды да қолданады. 2016 жылы ҚХР Тайваньның қалааралық байланысын тоқтатты. Бұл Тайваньдағы туризмнің төмендеуіне әкелді. Материктен Тайваньға келетін туристер саны 2015 жылы 4 миллионға, 2019 жылы 2,7 миллионға дейін төмендеді. Сонымен қатар, Қытай әлемдік корпорацияларға, соның ішінде авиакомпаниялар мен қонақ үйлер желісіне Тайваньды Қытай провинциясы деп тануға қысым жасайды.

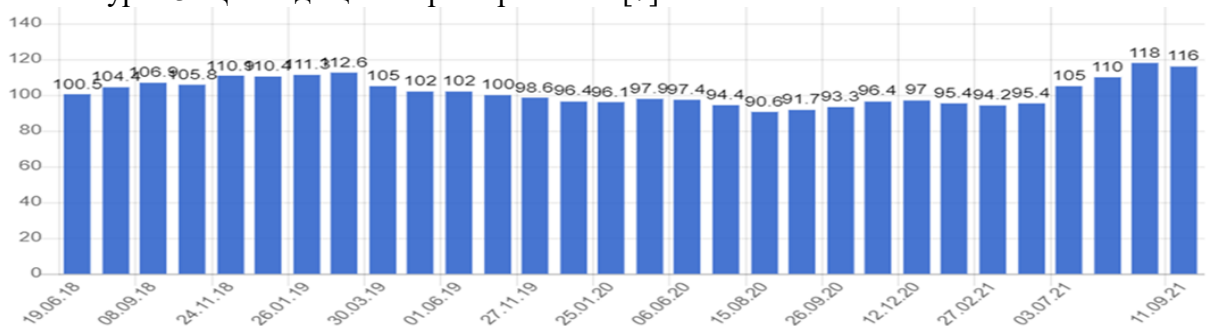
Атап өту керек соңғы апталарда Қытай Тайваньға қысым көрсетіп, өзін-өзі басқаратын Аралдың жанында бүкіл аймаққа күш көрсету үшін ондаған әскери ұшақтарды ұшырды. Осы уақытқа дейін қазан айында Пекин Тайваньның әуе шабуылына қарсы қорғаныс (Әуе қорғанысы) аймағына 150-ден астам әскери ұшақтарды жіберіп, Тайпей радио алдын-алу, зениттік зымырандарды бақылау немесе жауынгерлерді ұстап алу арқылы жауап беруге уәде берген осындай шабуылдардың күнделікті жазбаларын бұзды.

Сурет 2. Тайваньның импорт көрсеткіші [5]

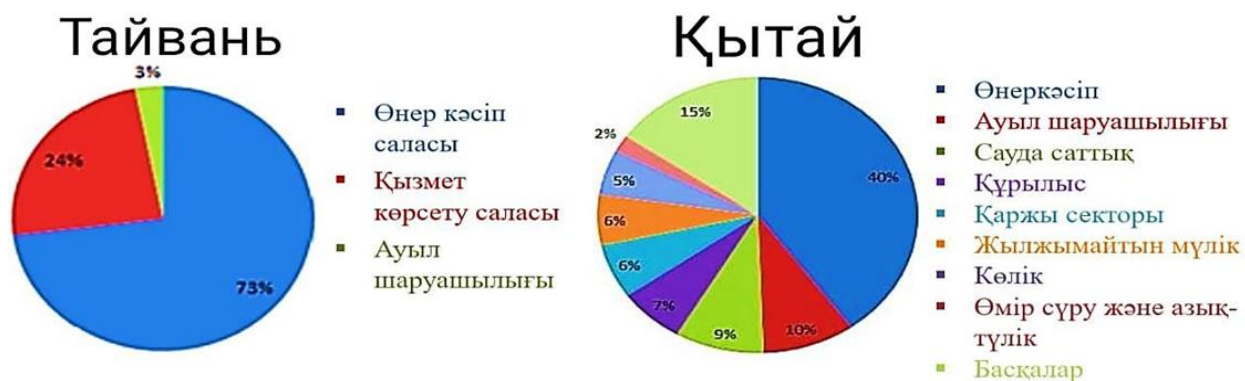
Тайвань импорт бағасының деңгейі 2021 жылдың маусымында 105 тұтынушы индексі бағасына дейін көтерілді. Ең жоғары деңгей 132 және ең төменгі көрсеткіші 68,98 тұтынушы индексіні құрады. Мәліметтерді бюджет, бухгалтерлік есеп және статистика жөніндегі бас дирекция ай сайын жариялайды.

Сурет 3. Қытайдың импорт көрсеткіші [7]

Қытайдағы импорт бағасының деңгейі 2021 жылдың сәуірінде 110 тұтынушы индексіне дейін көтерілді. Ең жоғары деңгей 123 және ең төменгі көрсеткішті 79,6 тұтынушы индексіні құрады. Деректер Ұлттық статистика бюросымен ай сайын жарияланады.

Сурет 4,5. Қытай мен Тайваньның ЖІӨ [9,10].

Тайваньның жалпы ішкі өнімі (белгілі бір уақыт кезеңінде елде өндірілген барлық тұтынылған тауарлар мен қызметтердің сомасы) 2015 жылы 523,58 миллиард АҚШ долларын құрады. Тайваньның ЖІӨ әлемдік экономиканың 0,84% құрайды. Тайваньның ЖІӨ орташа есеппен 1980 жылдан 2015 жылға дейін түзетілгенде 274,81 миллиард

долларды құрады, 2014 жылы 530,04 миллиард долларға жетті және 1980 жылдың желтоқсанында рекордтық төменгі көрсеткіш 42,23 миллиард долларды құрады. Жалпы ішкі өнімнің ең үлкен үлесі қызмет көрсету саласы (73%), 24% өнеркәсіп, ең аз үлесі ауыл шаруашылығы, небәрі 3%.

ҚХР экономикасы соңғы 30 жылда үнемі өсіп келеді және 2018 жылы номиналды ЖІӨ көлемі бойынша әлемде 2-ші орынға ие болды (АҚШ-тан кейін, 2014 жылы МЖӨ бойынша олардан асып түсті). ХХІ ғасырдың басындағы Қытай өнеркәсіп өндірісі бойынша бірінші әлемдік өнеркәсіптік держава болып табылады.

Ол көмір, темір, марганец, қорғасын-мырыш, сурьма және вольфрам рудаларын, сондай-ақ ағаш өндіруден әлемде көшбасшы болып табылады. ҚХР аумағында мұнай, газ, уран да кең көлемде өндіріледі. Қытайда сирек жер металдарының (молибден, ванадий, сурьма) әлемдік қорының 37%-ы бар; Өткен ғасырдың 80-жылдарында осы пайдалы қазбаларды өндіруге салынған қомақты инвестицияның нәтижесінде бүгінде Қытай олардың әлемдік өндірісінің 95% иеленеді.

ҚХР төрағасы Си Цзиньпиннің 2019 жылдың қаңтар айының 2 жұлдызында Тайвань мен Қытай қарым-қатынасына байланысты сөйлеген сөзіне Контент – талдау жасай отырып нәтижесінде Тайвань мен Қытай арасындағы шиеленіс ұзақ жылдар бойы жалғасын тауып келеді. Әрине, Қытай секілді мықты мемлекетке төтеп беру үшін біршама күшті қажет етеді.

Бұны тіпті ҚХР төрағасының өзі де дәлелдер тұрғандай. Ол кісінің айтуынша олар аралды өз шартына қосу үшін Тайваньға қарсы күш қолданылғанын жоққа шығармады және «Қытайдың бірігуі сөзсіз» - деп отыр. Алдағы уақытта да күш қолданылуы айдан анық. Олардың ойынша Тайваньның тәуелсіздігі « тарихтың ағымына қайшы келеді және тығырыққа әкеледі», ал аралдың қосылуы «тайваньдық отандастарға пайда әкеледі» дейді.

Тайвань мен Қытай Халық Республикасы арасындағы шиеленіске Ивент талдай отырып ҚХР (материктік Қытайды, Гонконг пен Макаоды басқаратын) және Қытай Республикасы (Тайвань аймағын басқаратын) бір-бірінің егемендігін ресми түрде мойындамайды. Екі мемлекеттің де ресми ұстанымы материктік Қытайды да, Тайваньды да басқаратын бір ғана заңды егеменді мемлекеттік құрылым бар екендігін ұстануы. Алайда соңғы жылдары екі мемлекеттің үкіметтері «екі Қытай» немесе «бір Қытай, бір Тайвань» мәселесінде айтарлықтай келіспеушілік танытты.

2021 жылда да екі ел арасындағы қарым-қатынас шиеленісті деңгейде. Бұл тек егемендікке қатысты келіспеушіліктерге ғана емес, сонымен бірге Тайвань материктік Қытаймен қарым-қатынаста АҚШ-қа негізделген. Қытай Халық Республикасы өз кезегінде мұны ішкі істерге араласу фактісі ретінде қарастырады.

Қытай мен Тайвань арасындағы шиеленісіке SWOT талдау

Күшті тұстары	Әлсіз тұстары
<p>Тәуелсіздікті ресми түрде жариялаудың қажетсіздігі.</p> <p>Цай Инвэньнің өзі Тайвань қазірдің өзінде тәуелсіз мемлекет екенін бірнеше рет мәлімдеді.</p> <p>Қытай бейбітшілікке ұмтылушы ел.</p> <p>Қытай билігі соғыс тақырыбынан аулақ болуға тырысады. Олар әрқашан өздерінің бейбітшілікке ұмтылатын ел екенін айтады.</p> <p>Американдық заңдар.</p>	<p>Қытай мен Тайвань тарихи тұтастық жоқтығы.</p> <p>Қытай Тайваньды өзінің бөлінген провинциясы деп санайды, ал Тайвань оның тәуелсіз мемлекет екенін айтады.</p> <p>Оның өз конституциясы, армиясы және сайланған үкіметі бар.</p> <p>Тайвань мәртебесі.</p> <p>Бейжің үшін қызыл сызық. Оның пікірінше, бұл даусыз территориялық тұтастық туралы мәселе</p>

Тайвань қатынастары туралы заңға сәйкес қару сатады, бұл АҚШ аралды өзін қорғау құралдарымен қамтамасыз етеді.	Тайбэй мен Пекин қарым-қатынасы. 2016 жылы Тайвань әкімшілігінің басшысы Цай Инвэнь аралдың тәуелсіздігін қолдаушы болып сайланғаннан кейін айтарлықтай шиеленісе түсті.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
АҚШ тарапанынан қолдау. АҚШ президенті Джо Байден Тайваньды қолдауға ниетті екенін айтқан болатын. Вашингтон Қытайдың мәлімдемесін дұрыс еместігін атап, шиеленіс қарама - қайшылыққа әкелмеуі керектігін айтты. Тайваньның маңыздылығы. Тайваньның тәуелсіздігін бірнеше ел ғана мойындағанымен, ол сауда мен саудада маңызды рөл атқарады.	Қытай тарапанынан ескерту. Қытай Тайваньға тәуелсіздік алуға тырысудағы кез келген әрекеті соғыс болатынын білдіреді деп ескертті. Пекиннің күш қолдану қаупі. Соңғы уақытта олардың арасындағы шиеленіс күшейе түсті, Пекин аралды өз бақылауына қайтару үшін күш қолдануды жоққа шығармайды.

Соңғы жылдары шамамен. Тайваньда «тәуелсіз Тайвань» құру үдерісі екі жақтың қарым-қатынасының дамуына және елді бейбіт жолмен біріктіруге көлеңке түсіретін ашу-ызамен жүріп жатыр. «Тәуелсіз Тайвань» үшін жоғарыда аталған процестің пайда болуы күрделі әлеуметтік-тарихи тамырларға және халықаралық астарға ие және Тайвань билігінің бейбіт келіссөздерден бас тарту саясаты, коммуникацияларды шектеу және олардың «қос тану» және құру әрекеті. Халықаралық аренадағы «екі Қытай» іс жүзінде «тәуелсіз Тайвань» үдерісін дамытуға жағдай жасайды.

Тайваньдық отандастардың аралдың толыққанды иесі болып, өз істерін жүзеге асыруға ұмтылысы табиғи, ұтымды және әділетті екенін айту керек. Бұл «Тайвань тәуелсіздігіне» ұмтылудан ерекшеленеді және оның «Тайвань тәуелсіздігіне» табандылықпен қарайтын бірнеше адам ұстанымынан түбегейлі айырмашылықтары бар. Шетелдік демеушілікке сүйеніп, бұл бір уыс адамдар «Тайвань тәуелсіздігін» құлшыныспен қолдап, Тайваньды Қытайдан айырып тастауға бекер тырысады, бұл бүкіл Қытай халқының, соның ішінде Тайвань отандастарының түпкі мүдделеріне қайшы келеді. Қытай үкіметі бұл оқиғаның дамуын мұқият қадағалап отырады және «тәуелсіз Тайвань» құруға бағытталған кез келген міндеттемелерге қатысты ешбір жағдайда қол қусырып отырмайды.

Қытай мен Тайвань арасындағы шиеленісіке PEST талдау

Саяси	Экономикалық
«бір ел, екі жүйе». 1980 жылдары Қытай мен Тайвань арасындағы қарым-қатынас жақсара бастады. 1991 жылы ҚХР мен соғыстың аяқталғанын жариялады. Екі жақтың бейресми өкілдері арасында шектеулі келіссөздер жүргізілді. Тайваньға қарсы «бейбіт емес құралдарды» қолдану. Чен Шуй-биан 2004 жылы қайта сайланды, бұл 2005 жылы Қытайды	Саяси прогресс баяу болса да, екі халық пен экономиканың байланысы күрт өсті. Тайвань компаниялары Қытайға 60 миллиард долларға жуық инвестиция салды, ал миллионға жуық Тайвань қазір Тайвань зауыттарында жұмыс істейді. Тайваньдық компаниялар. ҚХР -да арзан жұмыс күші мен жер құнының артықшылығын ғана емес, сонымен қатар Тайвань бизнесіне мүмкіндік беретін дамып келе жатқан

<p>Қытайдан бөлінуге тырысатын болса, Тайваньға қарсы құқығы туралы айтылған бөлінуге қарсы заңды қабылдауға итермеледі.</p> <p>2008 жылы Ма Инцзю аралдың президенті болып сайланды.</p> <p>Ол Қытаймен қарым-қатынасты негізінен экономикалық келісімдер арқылы жақсартуға ұмтылды.</p> <p>Цай Инвэн жеңді.</p> <p>2016 жылдың қаңтарындағы сайлауда Цай Инвэн гоминданнан кандидат Эрик Чуды жеңді.</p> <p>Ресми түрде Демократиялық прогрессивті партия.</p> <p>(ДПП) Тайваньның тәуелсіздігін қолдайды, ал гоминданнар бірігу мүмкіндігін жақтайды.</p>	<p>Қытай экономикалық нарығын пайдаланады.</p> <p>Тайвандық бизнесті аралдан тыс жерге ауыстыру.</p> <p>Тайвань кәсіпорындары мен ҚХР-дегі шағын және орта бизнес арасындағы ынтымақтастықтың жаңа формаларын бейімдеу мен дамытуды көздейді.</p> <p>Тайвандық инвесторлар үшін ең тартымды салалар.</p> <p>Электроника, электр жабдықтары, металл мен металл бұйымдары және химия өнеркәсібі.</p> <p>Тайвань Экономика министрлігі.</p> <p>Қытайға инвестиция салған Тайвань фирмаларының жалпы санының 40% -ы тиімді.</p>
Әлеуметтік	Технологиялық
<p>Тайваньға алғашқы белгілі қоныстанушылар.</p> <p>Қазіргі Қытайдың оңтүстігінен келген австронез тайпалары. Арал алғаш рет 239 жылы Қытай шежіресінде пайда болды - бұл факт Пекин өзінің территориялық талаптарын дәлелдеу үшін қолданады.</p> <p>Қытайдан мигранттар.</p> <p>XVII ғасырдан бастап едәуір бөлігі аралға келе бастады, олар көбінесе қиыншылықтардан қашып кетті.</p>	<p>Алғашқы президенттік сайлау.</p> <p>АҚШ өзінің рөлін 1996 жылы Қытай Тайваньдағы алғашқы президенттік сайлауға әсер ету үшін арандатушы зымыран сынақтарын өткізгенде көрсетті.</p> <p>Қытай Тайвань бұғазында атыс жаттығуларын өткізуде.</p> <p>Жаттығу бейсенбінің түн ортасына дейін жалғасады. Бұған дейін Бейжің осы аптада әскери жаттығулар өткізген Тайваньды тәуелсіздікке қол жеткізуге тырысудан сақтандырған болатын.</p>

Қытайдың бірігуі - қытай халқының негізгі мүддесі. Қытай біріктірілгеннен кейін, Тайвань бұғазының екі жағындағы қандастар бір -бірімен ынтымақтастықта бола отырып, Қытайдың қайта өркендеуіне қол жеткізу үшін бір -бірімен жұмыс жасай алады. Тайваньды үнемі мазалап жүрген әр түрлі мәселелер тек Қытайдың өзінде ұтымды шешім табады. Тайвандық отандастар біріккен ұлы державаның абыройы мен абыройын Қытайдың басқа аймақтарының халқымен бөлісетін болады.

Ұзақ уақыт бойы Тайвань мәселесі Азия-Тынық мұхиты аймағындағы тұрақтылықты бұзатын фактор болды және болып қала береді. Қытайдың бірігуін жүзеге асыру Қытайдың тұрақтылығы мен дамуына ғана емес, сонымен қатар Қытай мен әлемнің басқа елдерінің арасындағы достық пен ынтымақтастық қарым -қатынастың одан әрі нығаюына, бейбітшілік пен дамудың сақталуына ықпал етеді. Азия-Тынық мұхиты аймағында, сонымен қатар бүкіл әлем бойынша. Қытай үкіметі мемлекеттің егемендігі мен территориялық тұтастығын қорғау жолындағы күрестің әділетті жолында әлемнің барлық елдерінің үкіметтері мен халықтарының түсіністік пен қолдауына ие болатынына сенімді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1 <https://ria.ru/amp/20120610/669877498.html>
- 2 Почему китайско-тайваньские отношения такие напряженные?, интернет ресурс, статья, 2021
- 3 Китай и Тайвань: истоки противостояния, интернет-ресурс, BBC news, 3 января 2019г.
- 4 CNN, Анализ Брэда Лендона. «Анализ: запланированный подводный флот Тайваня может предотвратить возможное китайское вторжение» . CNN .
- 5 <https://ru.tradingeconomics.com/taiwan/imports>
- 6 ОБЪЕМ ИМПОРТА ТАЙВАНЯ <https://take-profit.org/statistics/imports/taiwan/>
- 7 <https://ru.tradingeconomics.com/china/imports>
- 8 ОБЪЕМ ИМПОРТА КИТАЯ <https://take-profit.org/statistics/imports/china/>
- 9 <https://wiki2.org/ru/ВВПТайвань>
- 10 <https://infourok.ru/prezentaciya-po-geografii-na-temu-3198318.html>
- 11 Китай грозит Тайваню насильственным присоединением 02 .01.2019 ; 80383 қаралым
- 12 Тайваньский вопрос и объединение Китая <http://by.chinaembassy.org/rus/zt/zgtw/t265038.htm>
- 13 Китай и Тайвань: истоки противостояния <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian>
- 14 "Бряцание оружием": Пекин проводит военные учения близ Тайваня <https://www.bbc.com/russian/news-43812289>